

Sammlaren

Tidskrift för forskning om
svensk och annan nordisk litteratur
Årgång 138 2017

I distribution:
Eddy.se

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Berkeley: Linda Rugg

Göteborg: Lisbeth Larsson

Köpenhamn: Johnny Kondrup

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius

München: Annegret Heitmann

Oslo: Elisabeth Oxfeldt

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Tartu: Daniel Sävborg

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Zürich: Klaus Müller-Wille

Åbo: Claes Ahlund

Redaktörer: Jon Viklund (uppsatser) och Sigrid Schottenius Cullhed (recensioner)

Biträdande redaktör: Annie Mattsson och Camilla Wallin Bergström

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av Vetenskapsrådet och Sven och Dagmar Saléns Stiftelse

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2018 och för recensioner 1 september 2018. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-37-7

ISSN 0348-6133

Printed in Lithuania by
Balto print, Vilnius 2018

ger en tydlig bild av hur betydelsefull en vital forskning är för att ett författarskap ska hållas aktuellt.

Det andra bidraget som tar ett större grepp är litteraturvetaren Kerstin Dahlbäcks text från Hjalmar Bergman Samfundet. Hon frågar sig där på vilket sätt de litterära sällskapen faktiskt är till nytta och inte bara ägnar sig åt ”konstgjord andning på diktare som inte längre lever” (148). Hon pekar då på det sammantaget mycket stora arbete som utförs av de litterära sällskapen och den betydande folkbildningsverksamhet som bedrivs genom dem, men som sällan uppmärksammas. Men hon lyfter samtidigt fram hur viktiga de litterära sällskapen är för forskningen, både som initiativtagare till stora utgivningsprojekt och genom att i årsböcker och skriftserier tillhandahålla kanaler för forskare att publicera sina resultat.

Vid en första läsning är det dysterheten i boken som framträder tydligast, hur flera av skribenterna tycks vara på randen till uppgivenhet och hur titelns frågetecken redan i praktiken verkar ha ersatts av ett utropstecken. Ätminstone Karlfeldt framstår i flera av bokens bidrag som något av en förlorare: hans verk läses knappast på lärarutbildningen, än mindre i skolan – utom möjligen i stympad form. På biblioteken förvisas han till dammiga magasin. Nästan ingen vid universiteten forskar om hans liv och verk. Till och med i hans eget litterära sällskap ställs frågan om man alls kan läsa Karlfeldt idag. Det är lätt att drabbas av hopplöshet vid läsningen och börja ifrågasätta hela verksamheten kring den äldre litteraturen.

Men boken innehåller samtidigt spännande riktningssigare, som kan sätta igång nya, mer hoppfulla tankar. För det finns en möjlighet också för Karlfeldt och andra författare från samma tid, även om den är ganska försiktigt – och kanske realistiskt – uttryckt av bokens skribenter. Det framstår till exempel tydligt i flera av bokens bidrag hur viktigt det är med en levande och nytänkande forskning om och i äldre författarskap. Här finns uppslag för hugade studenter och doktorander – till och med konkreta förslag till intressanta forskningsämnen, som de Hættner Aurelius nämner. Vad gäller Karlfeldt och andra äldre författare i skolan finns också idéer, till exempel att bredda repertoaren, ta med andra dikter i undervisningen än de som står i antologierna och att inte väja för äldre och svårare texter redan i undervisningen med unga elever. Här finns litteraturdidaktiska projekt att sjösätta i skolor och lärarutbildningar! Dessa förslag, och andra som finns i boken, skulle kunna innebära intressanta och

vitaliserande nya läsningar av Karlfeldt och hans generationskamrater inte bara inom universitet och högskola utan på flera ställen i samhället. Ett stort värde i boken ligger därför i att den samlar dem som är kunniga och insiktsfulla när det gäller författare som Karlfeldt och hans samtida författarkolleger från olika samhällseliga och kulturella institutioner för att diskutera, staka ut och pröva vägen framåt.

AnnaCarin Billing

Johan de Mylius, *Livet og skriften. En bog om H. C. Andersen*. Gads Forlag. Köpenhamn 2016.

I den kommersiella bokutgivningen har levnadsteckningar över kända författare alltid varit en gångbar produkt. Under senare år har biografiska studier fått något av en renässans också inom den internationella litteraturvetenskapen. Det innebär inte en återgång till den positivistiska traditionens mekaniskt oreflekterade iakttagelser av ytliga samband mellan liv och dikt. Numera är synsättet betydligt mer sofistikerat och det mest intressanta blir snarast den omskapande process som förvandlar individuella erfarenheter till fiktion. En sådan modern författarbiografi är Johan de Mylius stora bok (732 sidor, inklusive 793 noter) om H. C. Andersen.

Det finns åtskilliga böcker om Andersens liv och dikt, föga överraskande med tanke på hans berömmelse och den gynnsamma materialsituationen. Författaren har efterlämnat tre självbiografier och därtill ett rikt flöde av anteckningar i almanackor och dagböcker. Brev är det gott om, mer än tiotusen *til og fra*. Svårigheten för levnadstecknaren ligger i att skilja mellan vad som är verklighet och fantasi. Myterna kring Andersens person är många, skapade både av honom själv och okritiska beundrare. I ett inledande kapitel profilerar sig de Mylius i förhållande till föregångarna, som han finner alltför tillrättalagda och uppbyggliga. Andersen själv har legitimerat forskningens extrema inriktning på hans privatliv där verket kommit i skymundan, medan de Mylius eftersträvat en intellektuell biografi i syfte att skildra diktarens kreativa och estetiska utveckling. Boken är därför inte en biografi i traditionell mening utan ”en reflektion över författarskapet og livet og deres sammenheng”.

Äldre litteraturs spekulationer kring Andersen och kvinnorna avvisas som osanna och därtill irrelevanta. Litet flirt och svärmisk vänskap kunde det bli, men knappast mer. Välmenande vänner uppmanade den blyge Andersen att besöka bordeller, men där tycks det enligt hans dagbok ha förlöpt enligt talesättet ”se men inte röra”. Författarskapet var viktigare än erotiska relationer, vilket också av allt att döma gällde det mytomspunna förhållandet till Jenny Lind. Förmodligen har de Mylius rätt när han menar att Andersen led av inre blockeringar som möjliggjorde både hetero- och homosexuellt kärleksliv. Nog lever de Mylius upp till sin programförklaring, men det hindrar inte att han samtidigt erbjuder det som kännetecknar en gammaldags författarbiografi. Han går fram kronologiskt med frikostiga brevcitat och berättar medryckande och faktarikt om den store diktarens privatliv, inte bara om de litterära verken. Förvisso visar de Mylius gärna hur Andersen fabulerar i självbiografierna; upplevelser som ter sig föga glansfulla i dagböckerna och korrespondensen får helt andra dimensioner när de transformeras till fiktion. Verket är en symbios av liv och dikt; lärdom och stort skarpsinne ägnas åt att utrona Andersens strategier när han i växlande syften och kontexter skapar berättelsen om sig själv.

Perspektivet skiftar; de Mylius vill alltså problematisera förhållandet mellan Andersens liv och dikt, men samtidigt också skriva en underhållande berättelse om sin huvudperson. Denna dubbla målsättning tycks mig både legitim och givande. Inte hade jag velat vara utan de många roande detaljerna som ger den litteraturhistoriske superkändisen Andersen mänskliga dimensioner. Han lagade aldrig sin mat själv, måltiderna intogs på lyxiga etablissemang eller hemma hos vänner. Andersen är den förste diktare i Danmark som prisar tobaksrökningen, både cigaren och cigaretten lovsjunges. Under en av sina resor i Sverige stannade han på en bondgård vid Siljan där han till allas glädje och förvåning klippte ut lustiga formar för pepparkaksbaket. Simlektionerna gick så till att Andersen plaskade i havsvattnet fastbunden med en lina, vilken drogs fram av en underofficer uppe på stranden. ”Et syn for guder!”

Andersens globala berömmelse bygger nästan uteslutande på hans *eventyr* och *historier*. Det rör sig om mer än ett par hundra prosatexter, men antalet beror på hur (och vad) man räknar. Allt kan givetvis inte kommenteras i ett översiktligt verk. De Mylius tar fasta på hur det som till en början tedde sig som en bisak, berättelser för barn, visade

sig vara en formlig guldgruva. Som återkommande kännetecken framhävs här den talspråkligt lediga stilen, den som regel realistiskt uppfattade samtidsmiljön och de ironiska effekterna med blinkningar av samförstånd till de vuxna läsarna. Just den gradvisa utvecklingen mot allt större komplexitet framhävs med rätta av de Mylius. Sagornas Andersen beskrivs som en experimenterande författare med många röster och masker. Ingående analyser av enskilda verk ingår inte i denna biografi. Författaren ger dock kortfattade men mycket uppslagsrika tolkningar av några äventyr, i synnerhet den handfull som är känd internationellt och vilkas titlar närmast äger karaktär av bevingade ord. Så förhåller det sig med ankungen, tennsoldaten, kejsaren, lyckogaloscherna, flickan med svavelstickorna, *havfru*en. Särskilt den sistnämnda prisas av de Mylius, som här blir mer utförlig än annars. Som exempel på hans förmåga att sätta in texterna i belysande kontext kan nämnas äventyren om kejsarens nya kläder och näktergalen där kejsaren ju är kines. Alltså inte enväldig monark i Danmark som då texterna skrevs. Det skulle ha medfört politiska komplikationer för den försiktige Andersen om han infogat berättelserna i en inhemsk verklighet.

Mitt i den exempellösa framgången visar Andersen tydlig besvikelse över den växande klyftan mellan hans självförståelse och publikens uppfattning. Andersens *eventyr* och *historier* är som de Mylius uttrycker sig ”tilgængelige for mange analytiske strategier”, men ute i världen blev han allmer känd som naiv sagoberättare för barn. Diktaren blir fånge i sin yttre triumf, sin ”skygges skygge”, för att anspela på en känd prosatext.

Just berättelsen om skuggan vore värd en ingående studie, men nu nämns den endast i förbigående. För att framhålla det subtila och sofistikerade i Andersens författarskap kunde några av hans mest mångtydiga och komplicerade texter gärna fått separat behandling. Dit hör utan tveivel den högst märkliga ”Skyggen”, som av tidigare forskning ägnats närmast heroiska tolkningsförsök. Det kan förvisso invändas att en bok av omfånget 732 sidor knappast behöver utvidgas ytterligare. Emellertid finns utrymme att tjäna in. Enligt min uppfattning har de Mylius en benägenhet att införa alltför långa citatblock över flera sidor, som ibland kan gälla rätt perifera ting. Här vore befogat att korta ner med hjälp av refererande parafraser och kommentarer.

I sin bok uppmärksammar de Mylius hela författarskapet. Det ingår sålunda avsnitt om romanerna, reseböckerna, dikterna och teaterstyckena.

Man kan då iakttä en tydlig strävan att rehabilitera Andersens insatser i olika genrer. Det blir viktigt att framhålla förtjänsterna och tolka allt till det bästa. Påfallande nog förbigås däremot gärna de inslag som moderna läsare nog kan uppfatta som trötta; sentimentaliteten, det uppbyggligt predikande, romanernas romantiska intrigmaskineri och slitna rekvisitaförråd. Andersen skildrar förvisso det samtida Italien utifrån egna iakttagelser, men också under inspiration från sensationalistiska och föga realistiska rövarromaner. Med alla sina förtjänster var han inte samhällskronikör som Balzac. I samband med reseboken *I Sverrig* framhävs med all rätt Andersens egenskaper som skarpögd reporter, liksom de infogade styckena om dikt och estetik. Däremot nämns inte de segdragna uppräkningsarna av Gustav Vasas äventyr i Dalarna eller andra svenska kungars bravader på slagfälten. Dessa hjältedyrkande skrönor framför Andersen utan skymten till skeptisk källkritik.

Om Andersens sena prosa ger de Mylius omdömet "en modernisme for modernismen, en ekspressivitet for ekspressionismen". Det tycks mig vara att ta till överord, liksom när dramatikern anses förbåda Strindbergs epokgörande drömspelsteknik. Som belägg anförs att det i ett stycke av Andersen förekommer en gestalt kallad "den Ubekjendte", och hos Strindberg uppträder ju Den Okände. Han finns dock inte i *Ett Drömspel* utan i dramatrilogin *Till Damaskus*.

Boken beskriver också människor och miljöer kring Andersen. Vi möter författarvänner och kungligheter, förläggare och teaterfolk, mecener och beundrare. Viktigast bland diktande kolleger i Danmark var B.S. Ingemann, som Andersen flitigt korresponderade med och ofta gästade. Inspirerande var också vänskapen med naturvetaren H.C. Ørsted. Den jämnåriga Kierkegaard fungerade närmast som antagonist och motpol. Under utlandsresorna träffade Andersen och lärde känna kulturpersonligheter som väckte hans beundran. Som exempel må nämnas pianovirtuosen och tonsättaren Franz Liszt.

Alla tider är brytningstider, givetvis även den epok då Andersen levde. Motsättningen mellan aristokrati och borgerlighet blev tydlig i revolutionernas Europa, men för Danmarks del föredrog diktaren fredliga och harmoniserande lösningar. Andersen intog en kluven attityd inför det gamla och det nya. Under danska enväldets sista tid befann sig författare och konstnärer onekligen i en privilegierad situation, medan villkoren blev mer

ovissa med modernitetens framväxt. Andersen var utvecklingsoptimist med liberala sympatier och välkomnade tekniska framsteg som järnvägar och telegraf, förbättrad gatubelysning och ljus över landet. Naturvetenskapens framsteg skulle förhoppningsvis leda till en ny litterär guldålder, men samtidigt tycktes demokratin och marknadsekonomi medföra ökad materialism till skada för poesi och religion. Den begynnande industrialismen väckte både glädje och oro.

Nog är det ett fantastiskt livsöde som de Mylius berättar om. En fjortonårig faderlös pojke ur underklassen kommer ensam till Köpenhamn, och vid sin död är han en av världens mest berömda personer. I världslitteraturen hör han hemma för all tid. Om detta har de Mylius skrivit en bok som är värdig sitt storslagna ämne. Sakkunskapen och lärdomen är överväldigande, förmodligen är han den främste nu levande auktoriteten på Andersens liv och verk. Boken förenar i sig det bästa från både traditionella och moderna författarbiografier.

De Mylius vill hos Andersen se en genomgående riktning och en vision som kanske inte var klart medveten för diktaren själv. Föreställningen om ett inre kall följer Andersen, han vill vara den samtida litteraturens Messias. Andersen blir en institution, den personliga identiteten utplånas och han omtalar sig utan förnamn som "Andersen". Det språkbruket iakttog även Strindberg när han skrev en tidningsartikel för danska *Politiken* till hundraårsminnet av diktarens födelse. Texten publicerades där i dansk översättning. I Strindbergs manuskript heter det inledningsvis: "I Sverige säger vi icke H.C. utan vi säger Andersen rätt och slätt, ty vi känner bara en Andersen, och det är Andersen. Det är våran och våra föräldrars, vår barndoms och vår mannaålders, och vår ålderdoms."

Conny Svensson

Novel Districts. Critical Readings of Monika Fagerholm. Red. Kristina Malmio & Mia Österlund. Studia Fennica Litteraria 9, Finnish Literature Society, Helsingfors 2016.

Finlandssvenska Monika Fagerholms författarskap hör till den nordiska samtidslitteraturens mest uppmärksammade och kritikerhyllade. Sedan genombrottet med *Underbara kvinnor vid vatten* (1994) har hon belönats med en rad svenska och finländska litterära priser och återkommande no-